

Ženske kot žrtve (kaznivih dejanj)

Janez Pečar*

Ženske pomenijo pomemben delež »trpečih« zaradi kriminala. Pri nekaterih dejanjih (kot so npr. posilstva, incest itd.) so skoraj izključne žrtve storilcev-moških. Čeprav se pogosto dogajajo kazniva dejanja med osebami istega spola (moški se največkrat viktimizirajo med seboj), pa so ženske vendarle pretežno žrtve storilcev nasprotnega spola.

Ne glede na to, da že od nekdaj velja zanimanje za nekatera tipična dejanja, pri katerih so žrtve ženske, pa je ta spol v viktimologiji dobil svoj poudarek šele v zadnjem času ob masovnosti nekaterih pojavov, pri katerih so le-te oškodovane. Pri tem gre zlasti za nasilnost in spolnost proti njim, medtem ko premoženjsko področje z redkimi izjemami še vedno ostaja dokaj v ozadju, čeprav je najboljše — ni pa tako nevarno. Zato vse kaže, da je z zanimanjem za posilstva, krvoskrunska razmerja med očeti in hčerami, za prostitucijo, za sindrom pretepenih žena (in z njimi še otrok) itd. »ženska viktimologija« šele na pohodu, vsaj tako kažejo mednarodna in druga srečanja in prenekateri viktimološko naravnane raziskave vsepovsod po svetu.

S tem pa se je v »kriminalni dvojici« preneslo zanimanje od storilca tudi na žensko, kadar je le-ta žrtev. Zato o njenem prispevku pri nastanku in razvoju dejanja vemo čedalje več in v spoznanja o tovrstni viktimodinamiki priteka vedno več podatkov. In kar je največ vredno, od zunanjih manifestacij viktimizacije žensk in pojavoslovja ženske žrtvovanosti, od kazensko-pravnega in sociološkega razmišljanja se raziskave čedalje bolj ukvarjajo s psihičnimi procesi med storilci in trpečimi ter z osebnostjo žrtve s kulturnozgodovinskega, gospodarskopoličnega, etnopsihološkega in ne nazadnje celo religioznega stališča, kar prinaša celovitejšo podobo o kriminogenezi odklonskega vedenja, še posebno, če je nasproti ženski v kriminalnem paru moški kot storilec dejanja.

Toda kot kjerkoli drugje, še posebno pa v kriminologiji, se tudi viktimologija (kot relativno mlada znanost) najbolj ukvarja z vidnimi žrtvami,¹ kar velja tudi pri ženskah.

Viktimološke raziskave ženskega trpljenja zaradi odklonskega vedenja moških (nasproti

njim) načenja predvsem tisto problematiko, ki kakorkoli ustvarja telesne poškodbe, v številni smrt. Dokaj zanemarljiv (vsaj za zdaj) ostaja tisti del ženske viktimizacije, ki presega ta okvir in zadeva na druge oblike trpljenja in ki je take narave, da ga tudi kaznovalno pravo še ne obsega vedno. Toda moderna viktimologija mora kazati pot kaznovalnemu pravu in praktični dejavnosti za varstvo ogroženih in trpečih. Le-teh ni tako malo, pogosto pa sami ne žele, da bi drugi vedeli za njihovo trpljenje.

Neenakopravnost med spoloma, ki je predvsem družbenopolitično vprašanje, ima svoje posledice na ravnanje moških z ženskami tako v zakonski zvezi in na delovnem mestu kot v javnem življenju. Življenjske razmere pa so pri ženskah neredko že od otroštva (v družini) dalje čisto oblikovane z drugačno socializacijo kot pri moških. Odtod tudi razlogi za prav takšno in ne drugačno viktimizacijo, še posebno, če sprejemamo misel, da je današnja družba še vedno dokaj pod vplivom »gospodovalnosti« moških. Zato moramo računati tudi z anomičnostjo žrtve, vdanostjo v trpljenje in z nespremenljivostjo stanja ter z dokajšnjo podrejenostjo v družini in družbi. Prav glede na to ima viktimizacija žensk pogosto globalne družbene korenine. Pri njih pa je včasih in ponekod močno zabrisano, kaj je v razmerjih med ljudmi na splošno in pri ženskah še posebej normalno in kaj nenormalno.

Organi odkrivanja, pregona in sojenja močno zanemarjajo statistike o oškodovanih. Zaradi tradicionalne naravnosti k storilcu imamo premalo podatkov o žrtvah, kar je velika škoda. Toda prav ta okoliščina terja spremembe, kajti kolikor gre za javne zadeve, je zasebnost lahko vprašljiva, čeprav gre neredko za intimnost kakih dogodkov ter je z njo treba računati. Toda o žrtvah (tudi ženskah) moramo več vedeti. Žrtvam naj bi posvetili enako pozornost kot storilcem, saj se pogosto (zlasti v primerih vpletenosti žensk) ne ve, kdo v kriminalnem paru je žrtev in kdo storilec. V tem pa je tudi prikritost viktimogenih razmerij, ki jih primerjajo z vidnostjo »ledene gore v morju«.²

1. Domnevna predisponiranost žensk za žrtve (oziroma prispevek k viktimizaciji)

Nekateri viktimologi³ že v svoji tipologiji štejejo ženske za možne žrtve kaznivih dejanj, ne

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Glej tudi Inkeri Anttila: Victimology, new territory in criminology, tipkopis, s. 5.

² O'Sullivan, s. 58.

³ Glej npr. Hentig, s. 406.

samo zato, ker jih marsikatera pravna ureditev po pozitivnem pravu uvršča nekako med slabotna bitja, marveč pogosto tudi zato, ker so zlasti pri spolnih dejanjih najpogostejši »objekt« napada in že zaradi svoje spolne vloge morajo imeti posebno pravno varstvo. Viktimologija pa je od razmišljanj o tovrstnem kazenskopravnem varstvu prišla znatno dlje in obravnava ogroženost žensk še z drugih, posebno pa psiholoških in socioloških zornih kotov. Ne nazadnje ugotavlja, da imajo ženske, odvisno od svoje tradicionalne vloge nasproti moškim (kot najpogostejšim storilcem kaznivih dejanj nad ženskami) in v razmerjih med spoloma, številne možnosti oblikovati vedenje »partnerja« v »kriminalni dvojici«.

Če so se poenostavljena spoznanja o ženski viktimiteti ukvarjala predvsem s starostjo žrtve in ocenjevala, kdaj postajajo žrtve mlajše in kdaj starejše ženske, pri katerih dejanjih, na katerih krajih ali ob kakšnih priložnostih, se sodobnejša viktimologija spušča predvsem v psihosocialna razmerja žensk v okoljih, kjer nastaja njihova viktimizacija.⁴ To pa je dosti bolj zamotano in neredko ustvarja zmedo v razumevanju prispevka žrtve pri nastanku kaznivega dejanja. Ta prispevek je ne le neposreden in dejaven ali posreden in pasiven, marveč je vmes dosti odtenkov, ki so neredko tudi težko razložljivi, še posebno zato, ker so razmerja med ljudmi dinamična, razvijajoča se, prepletajoča se, podrejena vplivom izven »kriminalne dvojice« itd.

Odtod dosti dognanj o sporazumni udeležbi, o razlogih za neprijavljanje, o samospoznanju neškodljivosti pojava, o dogodku kot medsebojni izmenjavi nekega razmerja itd. tja do prispevka na daljavo in nazadnje o kriminalu brez žrtve. **Med storilcem in trpečim se torej razpleta zanimivo razmerje, ki mu je pogosto težko priti do dna, ker lahko vsakdo od njiju nosi del »odgovornosti za posledice«.** Prav v tem pa je pomembnost viktimologije, ki jo morda prav pri ženskah čakajo prenekatera vprašanja, kako ustrezno ugotavljati, ali so bile žrtve sodelujoče, napeljujoče, vzpodbujajoče, zapeljujoče ali polno sodelujoče.

Če o tem ni dosti znanega pri premoženjski kriminaliteti (razen morda pri goljufijah in ropih), pa dosti več vemo o vlogi žensk žrtv pri nasilnih in spolnih dejanjih.

Pri tem ženske pogosto postajajo žrtve zaradi vloge, ki jo imajo s svojim spolom. Posamezne družbene skupine pod vplivom religije, tradicij, navad in običajev še danes socializirajo ženske v poslušnosti nasproti moškim (kar se posebno izraža v zakonski zvezi). Ženske naj bi bile šibkejše⁵ in nedejavne. Navadno brez odpora sprejemajo gospodovanje in premoč moških. Zaradi pogoste gospodarske odvisnosti doma ali v zakonski zvezi zaradi otrok, strahu kam iti itd. pristajajo na nasilje moža tako, da je dosti razmišljanj o t.i. »naučeni nemočnosti«.⁶ Podrejenost vloge žensk tako v družini kot v družbi ali celo obrobnost v takih družbah in družbenih skupinah prav tako pelje v viktimnost precejšnjega dela žensk, pri čemer se o marsikaterih pojavih nasilnosti nad njimi sploh ne govori dosti, ker veliko ravnanj ženske sprejemajo kot nekaj nespremenljivega (npr. nasilje mož, podrejenost pri delu, potiskanje na rob, izkoriščanje, slabše plačilo) itd. Psihologi in sociologi v tem smislu pišejo o mazohističnem vedenju žrtv (žensk), o samouničevanju s pomočjo nedejavnosti, o depresivnosti, o identifikaciji z napadalcem, o prikriti vlogi vzdrževanja neenakosti med spoloma⁷ itd.

K viktimizaciji žensk nemalo prispeva alkoholiziranost enega ali obeh v »kriminalnem paru«, kar ugotavlja večina viktimoloških raziskav. Če gre pri tem še za viktimiteto v družini, le-ta presega okvir njunih razmerij, ima očitne posledice za otroke, ki tako ali drugače vzdržujejo vedenjske vzorce, naučene od staršev.

Etiologija ženske viktimitete, gledana tako z osebne kot z družbene plati, je šele na začetku svojega spoznavanja. S tem v zvezi pa se vsakakor nakazujejo problemi širši, od tistih, ki žrtve-ženske obravnavajo zgolj kot razmerja v kriminalnem paru.

2. Osebna razmerja pred dogodkom in brez razmerij

Glede na to, da gre pri primarni viktimizaciji pogosto za diadična razmerja med žrtvijo in storilcem (čeprav so še druge možnosti ob udeležbi tretjih oseb), so ta razmerja bodisi osebna, bodisi neosebna (ali brezosebna). Gre torej za razmerje žrtve in storilca pred posledico. Od

⁴ Glej npr. Rape Victimization in 26 American Cities, s. 4—6.

⁵ Hentig, Schafer in drugi.

⁶ Walker, s. 526, Rounsaville, s. 18.

⁷ Rounsaville, s. 22, 23.

kakovosti razmerij med spoloma pa je pogosto odvisno, na kateri strani bo več žrtev. Ker pa (se) ženske prištevajo med nedejavne, manj sposobne za obrambo in pogosto tudi z drugačnimi življenjskimi navadami, in ker so moški številnejši storilci kaznivih dejanj, je **med ženskami več žrtev kot storilk**. To velja zlasti za vsa tista dejanja, pri katerih se je razvijala ustrezna viktinodinamika še pred njimi. Največkrat gre pri tem za nasilništvo raznih oblik in spolno kriminalnost. Četudi gre pri premoženjski kriminaliteti za znaten delež dejanj, nastalih iz predhodnih osebnih razmerij v kriminalnem paru, pa je pri njih vendarle dosti (vsaj prijavljenih) dejanj, pri katerih se žrtev in storilec pred posledico sploh nista poznala. Gre torej za razločevanje oškodovanosti, ki nastaja med ljudmi iz razmerij tujci — netujci.

a) Osebna razmerja

Pri pojavih, ki nastajajo iz poprejšnjih kriminogenih razmerij med storilcem in žrtvijo, gre pogosto za dejanja, pri katerih je bil, kolikor gre za ženske, »spol uporabljen kot orožje« kakor pravijo. Iz takih razmerij nastajajo umori, telesne poškodbe, posilstva in podobna dejanja, pa tudi prepiri in pretepi med zakoncema ter zlorabljanje in grdo ravnanje z ženami v zakonski zvezi. **Za žensko viktimiteto je sploh značilna »personaliziranost« razmerij** pred dogodkom. Ker so moški najpogostejši (vsaj znani) storilci kaznivih dejanj pretežno ogrožajo ženske, če jim le-te kakorkoli dajejo vzrok za to ali jih napeljujejo, pogosto odvisno od stopnje vzpodbujanja k določenemu ravnanju. Pri tem seveda ne gre zanemariti razmerij, pri katerih je v ženski viktimizaciji prispevek v celoti ali pretežno na moški strani.

Ob raziskovanju ženske viktimizacije povsod po svetu pritegujejo pozornost umori. Za naše razmere so pri tem značilni⁸ intenzivnost stikov žensk s storilci; uboji žensk v zakonski ali ljubzenski zvezi; ženske kot pobudnice viktinodinamike v dolgotrajnejših razmerjih s storilcem; ženske, ki se redkeje zapletajo v situacijska nasprotja; v družini ustvarjajo pogostejše spore; na njihovi strani je manj udeležen alkoholizem itd.

⁸ Glej Uboji na Slovenskem, raziskava Inštituta za kriminologijo: Janez Pečar, *Žrtve ubojev — viktinološka razčlemba*, s. 259, 268, 280, 285, 308.

Za tovrstna in podobna razmerja je pomembna »dejavna trpinka«,⁹ ki oblikuje »storilca«, pri čemer mnoge ženske — **žrtve viktimizirajo storilca toliko časa, dokler same niso viktimizirane**. (glej tudi tuje raziskave o ubojih in posilstvih). »Če žrtev ni izključno odgovorna za to, da je prišlo do nesrečnega dogodka, pa je pogosto vzporedni dejavnik«. **Zlasti nezanemarljiv je psihološki prispevek žensk** pri dejanjih iz osebnih razmerij, posebno zaradi »dražljajev, spolnosti, vzbujanja pozornosti, pričakovanja reakcije, preizkušanja«¹¹ in drugih oblik, odvisno, ali gre za nasilje v družini, razmerja med spoloma ali med sorodniki in znanci ali pa za stike v kakih krajših poznanstvih oziroma ob raznih oblikah ogrožanja zasebnosti in ženskega tveganja.

b) Neosebna razmerja

Če je pri posilstvih dosti več znanega o tem, kako žrtve morebiti privabljajo storilca, če zanimajo goljufije, zlasti ženitovanjske, pisce v v manjšem obsegu in če trganje ženskih torbic iz rok zaposluje policijo, je **o vlogi in prispevkih žensk v »nepersonalizirani« kriminaliteti znatno manj podatkov**. To bi nasploh veljalo za velik del slučajne in priložnostne premoženjske kriminaliteet, v katerih so žrtve ženske, pa tudi za prenekatero nasilniške pojave in dogodke s spolnim ozadjem. Če so pri njih bolj izdelani protitukrepi in preprečevalne ter samovarovalne tehnike, pa prav na teh področjih čakajo viktinologijo še prenekatera odkritja (posebno pri nas).

c) Tipologija žensk — žrtev

Ženske žrtve so po izhodiščih nekaterih starejših viktinologov poseben tip, ki se morda deli še na mlade, stare, prostitutke itd. Pri posameznih dejanjih, kot so umori, posilstva, goljufije, kruto ravnanje z ženami v zakonski zvezi itd. pa dobivajo **pomen psihološka razmerja pri oblikovanju storilca in prispevek žrtev pri nastanku dejanja**. Zato lahko pričakujemo še več spoznanj o tipologiji žensk — žrtev kaznivih dejanj. Doslej so pretežno pomešane med oškodovance kaznivih dejanj nasploh. Iskanje posebnosti v etioloških razsežnostih tipologij bo za preprečevanje kriminalitete in za boljše poznavanje »ženske viktimize

⁹ Schafer, s. 41.

¹⁰ Amir v navedbi Weis/Borges, s. 76.

¹¹ Glej več o tem: Mergen, prevod v RKiK, 25, 1974, 2, s. 121.

mologije» (vsaj na nekaterih področjih) prineslo še več podatkov.

Pri tem ne bi smeli pozabljati na kraj viktimizacije, oblike razmerij s storilcem, dejavnike, ki vplivajo na razmerja, položaje, ki morebiti oblikujejo viktimizacijo, možnost žrtvovanja v posameznih poklicih in na druga tveganja žensk v vsakdanjem življenju itd.

3. Nasilnost nad ženami v družini in »nevidne« žrtve

V zadnjih letih je v viktimologiji očiten precejšen poudarek na nasilju znotraj družine, zlasti v dveh smereh. Z vso zavzetostjo obravnavajo krutost in zlorabljanje žena od njihovih mož, k čemur so dokaj prispevala tudi feministična gibanja v svetu. Po drugi strani pa je leto otroka v zadnjem obdobju pritegnilo raziskovalce-viktimologe, da bi kaj več zvedeli o t. i. »nevidnih žrtvah«, to je o otrocih, s katerimi starši pogosto tudi slabo ravnavajo. Ni tako malo viktimoloških raziskav in piscev, ki se ukvarjajo s tema dvema področjema, in to ne samo zaradi zanimivosti etiologije nasilja v taki primarni skupini kot je družina, marveč tudi zaradi možnosti spreminjanja stanja in zato, da bi znali s pravnimi ali kakimi drugimi sredstvi posredovati in pomagati ženskam in otrokom (med njimi tudi zlasti deklicam).

Splošna ugotovitev je, da ima alkoholizem pri družinski ekscesivnosti pomembno vlogo, da so pojavi odvisni od osebnih značilnosti obeh staršev (oziroma zakoncev) in otroka ter posamezne situacije. Hierarhična družinska ureditev je danes pogosto okvir, v katerem razpadajo stari odnosi in pod vplivom družbenogospodarskih in drugih razmer nastajajo tako nesoglasja med zakoncema kot med starši in otroki, da ne govorimo o sprejetih vzorcih vedenja, ki jih ljudje prenašamo iz družine, iz katere smo izšli, v družino, ki jo ustvarjamo in tako ali drugače oblikujemo vzpodbude za kasnejše prestopništvo otrok.

Nasilje nad ženami in otroki v takšni ali drugačni obliki je razširjeno v vseh družbenih plasteh,¹² vendar najbolj v nižjih. S tem v zvezi ugotavljajo, da je »biti neprestana žrtev družbeno naučeno vedenje«.¹³ Značilno je tudi, da se **družba nerada vmešava v zakonske prepire in v neustrezna ter kruta ravnanja z otroki. Največ-**

krat posreduje po posledicah, ko je že prepozno, morda še vedno preveč pod dojmom »človekov dom je trdnjava«.¹⁴ Pojavi v družini so ali prikriti ali prepuščeni pobudam ogroženih, ki morajo v večini primerov prenašati nasilje, okolje pa ga pogosto nemočno opazuje.

Tisti, ki v družini največkrat izvaja nasilje, je mož. Pretepa ženo, zanemarja otroke ali jih zlorablja (tudi spolno — incest). Pojavi v družini postajajo ponekod družbeni problem. Z zornega kota viktimologije pa so v ospredju razmerja med družinskimi člani, ki ustvarjajo različne žrtve.

a) Krutost mož nasproti ženam

V družinski subkulturi nasilja prevladuje mož, vsaj tako kažejo raziskave po svetu. Dinamičnost razmerij pri »zlorabljanju žene« je zelo pestra, čeprav se razmeroma največ ukvarjajo s »sindromom pretepanja žena«.¹⁵

Če upoštevamo umore kot najbolj kruto obliko nasilja v zakonski zvezi ali v podobnem razmerju izven nje, je tudi **pri nas okoli 13 % teh pojavov storjenih v tovrstni skupnosti.** Zato ima zakonska zveza zaradi nesoglasij, ki nastajajo v njej, močan viktimogen pomen. Ubite so večinoma ženske, vendar povezanost žrtev z dejanji in njihov prispevek k storilčevi odločitvi ni nikjer tako očiten kot pri ženah ubijalcev.¹⁶

Fenomenologija nasilja in uporaba sredstev zanj kažeta po eni strani **dolgoletnost konfliktnih razmerij**, po drugi strani pa situacijske dejavnike, ki neredko izhajajo iz eksplozivnosti in trenutnosti položaja, da ne omenjamo sadističnih mučenj, patološke sumničavosti, agresivnosti, poniževanja in družbenega degradiranja tja do groženj različnih vrst. Toda ne glede na razpletanja razmerij med zakoncema ugotavljajo, da nasilja nad ženami v zakonski zvezi ni pod vplivom te ali one vrste nasilnosti v družbi na splošno in temu ustreznih etnopsiholoških dejavnikov.¹⁷

Ali je to res in ali je to povsod, bi bilo še treba raziskati.

Za žrtve — ženske, ki prenašajo nasilje mož, ugotavljajo nizko stopnjo samospoštovanja, negativno podobo o sebi, pomanjkanje samozaupanja in depresivnost,¹⁸ sprejemanje stereotipne ženske vloge in naučenost biti ubogljiva, podred-

¹⁴ Prosecutor's responsibility in spouse abuse.

¹⁵ Rounsaville, s. 12, in drugi.

¹⁶ Iz raziskave Uboji na Slovenskem, s. 326.

¹⁷ Masumura, s. 54.

¹⁸ Prosecutor's responsibility ..., s. 7.

¹² Schafer, s. 75.

¹³ Prav tam, s. 10.

ljiva, ponižana, hvaležna, odvisna, tiha, poslušna, nesebična¹⁹ itd. Za njihove može pa velja naučenost takega vedenja od očeta, ki je tako ravnal z materjo.

Na takšno podobo ženske so skozi zgodovino vplivale ne samo družbenoekonomske razmere in drugi pogoji, marveč še dominantnost moškega v družini, podpora v religijah, zlasti v krščanski. Zato tudi ni čudno, da »pretepanje žene« še vedno vzpodbujajo mazohistične ženske in take, ki so zrasle iz razmer z »naučeno nemočnostjo«²⁰ (s to teorijo se nekateri pisci ne strinjajo).

Neenakost spolov in podrejen položaj ženske, tudi v zakonski zvezi, izraža svoj odsev družbenogospodarskih razmer in temu primerno kriminalnost. Le-ta pa je pogosto težko pregonljiva.

b) Otroci (deklince) kot žrtve staršev in drugih

V družini so zlorabljeni otroci, otroci, s katerimi slabo ravnajo, jih zanemarjajo ali kako drugače odtegujejo od starševske ljubezni, tako imenovane »nevidne žrtve«.²¹ Krutost nasproti otrokom je zgodovinski pojav. Boj za njihovo varstvo so organizirano začeli že v preteklem stoletju, saj so v ZDA leta 1875 ustanovili New York Society for Prevention of Cruelty to Children, v Angliji pa leta 1884 National Society for Prevention of Cruelty to Children.²²

Viktimološke raziskave o oškodovanosti otrok gredo v več smeri. Nekatere raziskujejo oškodovanost s spolnim izrabljanjem (incest), (kolikor gre za deklince glede na to, da se ukvarjamo z ženskami kot žrtvami kaznivih dejanj), druge z uboju otrok (infanticide) in telesnimi poškodbami, tretje s slabim ravnanjem, četrte z opuščanjem potrebne skrbi, nege in z zanemarjanjem (glej tudi pri nas otroke sezonskih delavcev v tujini) itd.

Čeprav se danes otrokom godi dosti bolje kot drugim generacijam v zgodovini, so **pojavi fizičnega in spolnega zlorabljanja otrok ostali**, čeprav v znatno manjšem obsegu. Vzroki za zlorabljanje otrok od staršev so različni, pojavi pa prikriti (odtod »nevidne žrtve«), morda tudi zaradi starševske »oblasti« nad otroki. Čeprav potekajo razmerja v družini kot primarni družbeni kontroli dokaj vsestransko, tudi čustveno, materialno itd., pa očitno in skrivoma, se **viktimolo-**

logija ukvarja z vidnejšimi pojavi, to je tistimi, ki imajo predvsem telesne poškodbe, in manj z duševnimi, morda tudi zato, ker je v viktimologiji še premalo dušeslovja.

Zato je morda več zanimanja za zunanje oblike pedofilije, krvoskrunstva, umorov otrok pri porodu, telesne poškodbe itd. kot za tista področja, ki izhajajo iz zamotanih osebnostnih razmerij med starši in otroki, ko obe strani poznata predvsem svoj svet. Zato je pri motečem, nezaželenem otroku itd. pogosto težko reči, katera stran bo imela neprijetnejše posledice, še posebno, če imajo tudi starši določene motnje.

Toda vsak otrok vzpodbuja svojo lastno viktimizacijo,²³ čeprav največkrat nezavedno. Zato je otrok kot žrtev (zlasti deklince) za viktimologijo hvaležen »objekt«, še posebno, če upoštevamo starše z njihovim družbenogospodarskim položajem in možnostmi za telesno, spolno, materialno ali kakšno drugačno nasilje v družini, vključno z drugimi znamenji družinske patologije.

4. Odklonskost brez žrtev (žensk) in vzajemna viktimizacija

V viktimologiji že nekaj časa potekajo razprave o kriminaliteti brez žrtev, h kateri prištevajo tudi dejanja, ki nastajajo s t.i. vzajemno viktimizacijo. **Pojem kriminalitete brez žrtev doživlja precejšnje kritike** glede nejasnosti in neenotnih pogledov na konceptualno zasnovanost. Le-ta po mnenju prenekaterih obsega preveč različna dejanja (odvisno od pravnih ureditev), kot npr. splav, homoseksualnost, narkomanijo, pretepe v zaključenih skupinah (npr. med zakonci in sorodniki), prostitucijo, igranje na srečo, delomrznost, potepuštvu, nečistovanje in pojave nečednosti ali razuzdanosti, pijančevanje, neprimerno vedenje in še nekatera druga.

Za izbor pojavov brez žrtev je pomembno:

— da ni sporazuma, kaj naj to področje obsega, to pa zahteva skrbno odbiro pojavov,

— koncept o odklonskosti brez žrtev ne predstavlja enovite in trdne skupine dejanj z značilnostmi, ki bi bile izhodišče za vse.²⁴

Za razmišljanje o žrtvah — ženskah pa je pomembno to, da so pri nekaterih dejanjih v celoti udeležene, kot je to pri prostituciji in splavu, pri nekaterih v pretežni večini, kot npr. pri neči-

¹⁹ Ball/Wyman, s. 546.

²⁰ Rounsaville, s. 11.

²¹ Glej o tem članek dr. Mladena Singerja v tej številki.

²² Kaiser, s. 295.

²³ Glej npr. Viano, s. 154.

²⁴ Bedau, s. 65.

stovanju in nečednostih (pornografiji), pri drugih pa odvisno od okoliščin.

Ključno pri tovrstnih pojavih naj bi bilo, da »domnevna« žrtev sama pristaja na »viktimizacijo« in jo želi ter v marsičem doživlja ugodje, ki ga sprejema. To naj bi še zlasti veljalo za dejanja z »vzajemno viktimizacijo«, katere tipični predstavniki v literaturi so pojavi prešuštva, nečistništva ter spolnega občevarja z mladoletno osebo.²⁵

Zoper koncept o »kriminaliteti brez žrtev« so različni in tudi tehtni ugovori, kot npr.: udeleženec vendarle lahko umre zaradi katerega dejanja, lahko je telesno poškodovan, doživi psihično travmo, prizadet je z grožnjo, žalitvijo, ravnanjem, lahko je omalovaževan, razosebljen, manipuliran, depriviran, oškodovan na časti in dobrem imenu, lahko izgubi premoženje ali del premoženja²⁶ itd., ne glede na to, kako domnevna žrtev sama vrednoti viktimizacijo, s katero se sicer strinja in jo sprejema, in kar je za nadzorstvene organe lahko zelo pomembno — najpogostejše ne prijavi dejanja. Nasprotno, dosti tovrstnih dejanj je takih, da doleti udeležence v tem razmerju prezir, posmeh, neugodna reakcija in v prenekaterih pravnih ureditvah tudi kazen, ker družba sodi, da je treba vrednote, ki so s tovrstnimi pojavi ogrožene, varovati tudi s pravom.

S tem v zvezi **nastajajo razločki v pogledih izraženih v pravu, in med dejanskostjo, ki ne rojeva pravih žrtev**, kot smo jih vajeni pri drugih dejanjih, zlasti zato, ker ni faktorja — ranljivosti. Kajti udeleženci se gredo »igre drug z drugim«,²⁷ vzajemno, pogosto z vrnjenim in pričakovanim učinkom, ko vsakdo nekaj daje in tudi nekaj prejema. Čeprav je vmes lahko dosti »agresije, regresije in resignacije«,²⁸ največkrat ni prijavljanja, dejanja oziroma dogodki nastajajo v zasebnosti, pogosto prikrito, in neredko zadevajo intimna razmerja med ljudmi, še posebej, če gre za razmerja med spoloma.

Čeprav se z zornega kota družbenega nadzorstva dejanje za ženske največkrat konča manj ugodno (npr. pri prostituciji) in ker je formalno nadzorstvo predvsem moška ustanova, se njihova udeležba obravnava z manjšo strpnostjo in lahko diskriminatorno (nekateri sodijo o tem drugače).

Ob »kriminaliteti brez žrtev« se pojavljajo prenekatera moralnoetična vprašanja, ki zadevajo

tudi na razmišljanje, ali družba »ustrezno uporablja kazenske ukrepe«.²⁹ Ali posredovati z državnimi organi pri dejanjih, ki sodijo v zasebno okolje udeležencev, ki so storjena s pristankom, kjer ni resničnih žrtev oziroma žrtev sploh ni in ko gre za vzajemni prispevek pri nastanku (pogosto sankcioniranega) pojava.

Izhodišča še zdaleč niso preprosta in teorija pri dejanjih »brez žrtev« ni enotna. Četudi klici po enotnosti niso osamljeni, pa je pestrost tovrstnega področja — etiološko, fenomenološko, tipološko, pravno itd. tolikšna, da ga najbrž ne bo mogoče urediti. Prav pa je, da o tem razmišljamo, še posebno, ker nasprotnost udeleženih spolov dostikrat daje pojavom posebno vznemirljivost in senzacionalnost.

5. Strah žensk pred kriminalom (oziroma viktimizacijo)

Raziskave strahu pred kriminalom povsod po svetu ugotavljajo, da se viktimizacije bolj boje ženske kot moški. Posebno v zahodnem svetu prenekateri pisci, sodijo, da njihove družbe na sploh v socializaciji ljudi oblikujejo pri ženskah odvisnost in nedejavnost.³⁰ Ker je pri njih možnost postati žrtev kriminala večja kot pri moških, vpliva na strah ta okoliščina vključno z morebitnim tveganjem pred oškodovanostjo.

Naslednja možna razlaga za večji ženski strah »ni v njihovi duševnosti, ampak v njihovi telesnosti. Ženske so v povprečju šibkejše od moških in tudi manj tehtajo«.³¹ »Ženske se ne uče hitro teči, boriti ali braniti se, kadar so napadene«.³²

Ti dve najbolj poglavitni razlagi, ki po eni plati upoštevata osebnostne, to je predvsem duševne lastnosti, po drugi pa telesne, lahko pomenita obe skrajnosti, očitno dokaj popreproščeni. Večina tehtnejših pojasnil bo najbrž morala šele nastati in jih bo treba oblikovati ustrezno psihološkim, sociološkim in drugim teorijam, še posebno, če gre za strah, ki ne nastaja iz neposrednih osebnih razmerij med domnevno žrtvijo in posledico oziroma storilcem.

Naše razmere³³ potrjujejo dognanja raziskav v tujini. Pri nas je preplašenost prav tako največja med ženskami. Pri njih nastaja strah pred-

²⁹ Dandrilli/Boyle, s. 7.

³⁰ Glej npr. Riger in drugi, s. 275.

³¹ Prav tam, s. 277.

³² Stinchcombe v navedbi, prav tam, s. 278.

³³ Spoznanje izhaja iz raziskave o prikriti kriminaliteti, Inštitut za kriminologijo v Ljubljani.

²⁵ Ball, s. 381.

²⁶ Bedau, s. 65, 66.

²⁷ Ball, s. 386.

²⁸ Prav tam.

vsem iz naslednjih razlogov (po njihovih izjavah):

— zaradi ogovarjanja, nadlegovanja neznancev, vsiljivcev, nasilnežev, pijancev, klatežev, postopačev, objestnežev, sezoncev, sumljivih itd.,

— zaradi napadov, izgrediv, pretepov, nasilja, kriminala, posilstev,

— strah me je, bojim se noči, bojim se, sem strahopetna, **ženska sem**, sem starejša,

— zaradi neprijetnih osebnih izkušenj,

— zaradi slabe razsvetljave, neosvetljenih ulic in cest,

— premalo milice, ni dovolj kontrole ali je sploh ni, slabo poskrbljeno za varnost itd.

Prestrašenosti in mogoče ustrezno ocenjevati brez spoznavanja osebnih posebnosti prestrašenega. Ker osebnih neprijetnih izkušenj ni toliko, da bi bil strah upravičen pri vseh ženskah, gre za to iskati razlago drugje, čeprav izjava »ženska sem« ni tipična za vse odgovore, je pa zanimiva, ker morebiti vendarle kaže na »naučeno nemočnost« tudi pri nas, ki živimo v drugačnih družbenih razmerah. Toda posamezne vrste prestrašenosti so podobne tistim, ki jih ugotavljajo drugod, všteti strah pred tujci (ksenofobija), ki nastaja zaradi govoric, ki vzbujajo nezaupanje v varnostne organe, zavračanje ljudi, ki prihajajo od drugod itd.

Preplašenost, nesposobnost obrambe, nerazsvetljenost ulic in parkov, mostov in cest, samotnih krajev in bojazen pred določenimi kraji nedvomno **vplivajo na svobodnost žensk**. Zato so tudi pri nas izjave žensk, kot npr.: »Že nekaj let ne hodim sama ven«, »Ponoči ne hodim iz stanovanja«, »V poznih urah se ne počutim varno«, »Nikjer nisi varen«, »Ne hodim ven, ker sem lahko napadena«, »Ne moreš pričakovati pomoči, kadar bi jo potrebovala«, »Ne morem vedeti, če sem povsem varna«, »Ne morem se počutiti varne, če ne vem, kaj me čaka«, »Sploh ne hodim ven« itd.

Strah zlasti v temi zadržuje ženske doma in jim ne dovoljuje na cesto. Za to razpravljanje ni važno, ali je upravičen ali ne, posledica dejanskosti ali namišljenosti, preplašenost obstaja tudi pri nas in vpliva na kvaliteto življenja prenekaterih žensk, ki se boje viktimizacije. **Nevarnost preplašenosti pa je še v njeni nalezljivosti in pretiravanju.**

Če preplašenost (še posebej žensk) pred kriminalom prištejemo k viktimizaciji (možnih žrtev) v širšem smislu, potem je le-ta znatno večja od tiste, ki je uradno zabeležena ali kadarkoli prihaja pred nadzorne organe. Povrhu pa je še

manj vidna in prikrita. Vzbuja nezaupanje in anomičnost; povezana s kriminalom³⁴ zlasti povzroča odklanjanje tujcev. Pogojuje nakupovanje varnostnih signalnih naprav, ograjevanje s plovi itd. Viktimizacija postaja »kriza, ki povzroča anomičnost«.³⁵

S tem v zvezi nastajajo prenekatera še ne dovolj pojasnjena vprašanja, kaj vse vpliva na večjo »ranljivost« žensk, v čem vse je njihova »vznemirljiva nedoslednost« drugačna od moških, zakaj so pri njih travmatične posledice večje, ali sta duševnost in obrambna nesposobnost res ključna razloga itd.

6. Viktimizacija in pripravljenost žensk prijavljati kazniva dejanja

Če bi od koga smeli pričakovati, da bi sodeloval z organi odkrivanja, pregona in sojenja, potem bi to morale biti žrtve oz. oškodovanci. Zato so pričakovanja organov formalnega družbenega nadzorstva nasproti žrtvam precej velika, resničnost pa po svetu znatno bolj skromna. Razločki med obema stranema so zelo veliki in obe plati pogosto nimata pravega razumevanja za težave druga druge. Pri nas bi pričakovali, da so ta razmerja med možnimi oškodovanci ali resničnimi žrtvami zaradi splošne socializacije s preprečevanjem dosti boljše. Čeprav v morebitnem prijavljanju nasilništva in spolnih deliktov ne bi smeli pričakovati bistvenih razločkov nasproti tujini, pa tudi pri premoženju nastajajo pomisleki, ali prijavljati ali ne.

Ob naši anketi o prikriti kriminaliteti³⁶ so bile zlasti **ženske pripravljene sodelovati** in so nam razkrile marsikaj, česar se nismo nadejali. Ob vprašanju, zakaj ljudje neradi prijavljajo kazniva dejanja, smo prejeli naslednje skupine odgovorov:

— zaradi bojazni, neprijetnih posledic, maščevanja, stroškov,

— zaradi sitnosti, potov, komplikacij, dolgotrajnosti postopka, izgube časa,

— zaradi majhne škode, malenkosti ali neznatnosti dejanja,

— zaradi sramu, lastne neumnosti, neprevidnosti, brezbriznosti,

— ker nimajo dokazov, zaradi nevednosti, ali ker so ljudje sami prispevali k dejanju,

³⁴ Smith et al., s. 397.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Glej opombo št. 33.

— nimajo radi opravka z milico ali sodiščem, ali zaradi slabega odnosa do oblasti,

— zaradi brezuspešnosti, nesposobnosti organov odkrivanja in neustreznega odnosa do prijaviteljev.

Če opustimo razmišljanje o vsem drugem in vzamemo v obzir tisto, kar zadeva organe formalnega družbenega nadzorstva, potem je, kot drugje po svetu, na strani državne represije precej ovir, ki ustvarjajo **neohrabrujoča razmerja med pravosodjem oziroma policijo in javnostjo oziroma oškodovanci**. Zlasti ženske dajejo močan ton temu problemu in prav njihovo vrednotenje organov pregona in sojenja ni najboljše. Verjetno prav ženske potrebujejo pomoč, kadar so ogrožene, prizadete, napadene, prestrašene, osramočene, zasmehovane, razžaljene itd. Neprijeten in mučen jim je zlasti postopek, v katerem so kot žrtve pogosto izpostavljene nezaupanju in birokratičnemu ravnanju z njimi. Na stotine tovrstnih odgovorov nas prepričuje, da je eno izmed ključnih vprašanj razmerje represivnih organov z javnostjo, njihovo **domnevno neustrezno obravnavanje žrtev**. Od tod izhajajo tudi vsi ostali razlogi za nezadostno sodelovanje, čeravno se to pogosto prikazuje bolj optimistično. Toda pomembne za to oceno so žrtve, ne pa organi represije, ki pogosto delujejo drugače od pričakovanj.

Ženske kot žrtve se posebno pri dejanjih v družini, v sorodstvu, nasproti storilcem spolnih in nasilnih dejanj, v intimnejših zadevah itd. bolj kot moški najprej vprašajo, zakaj sploh prijaviti in kaj bo s tem doseženo. Ali ni morda prijavitelj kake škodovanosti, posebno iz osebnih razmerij, razlog za ponovno in večkratno viktimizacijo, za prihodnjo reviktimizacijo oziroma recidivizem v viktimiteti.

Zato se v svetu dokaj trudijo s t. i. **socializacijo žrtev**. Izumljajo tehnike, zlasti za ravnanje z ženskami kot žrtvami kriminala in za preprečevanje viktimitete med njimi (glej npr. samo navodila za osebno obrambo pred posilstvom). Za razne oblike viktimizacije predvidevajo samovarovalne ukrepe, ustanavljajo svetovalnice za oškodovanke in zlasti usposabljaajo policijo za ravnanje z žrtvami. Kajti po dejanju si žrtve pogosto postavijo vprašanje h komu se zateči po pomoč, ker so svojci včasih najbolj neustrezna možnost.

Zasebnost in diskretnost pa sta pri marsikateri žrtvi bolj pomembni kot prijava in sodni pregon storilca, zato javni postopek ni priložnost za zaželeno osamljenost v trpljenju in skrivnostnosti. Zato proces viktimizacije obsega tudi vse ne-

všečnosti po dogodku in ne le z njim. Viktimologija pa dokaj opušta obravnavanje razmerij žrtev z drugimi post festum, kar je njena hiba. Če naj postaja znanost o človeškem trpljenju, četudi povzročenem z odklonskim vedenjem (oprostitev posledic, krvoskrunska razmerja, kruto ravnanje z ženami v zakonski zvezi, zlorabljanje mladoletnic, oškodovanost pri goljufijah itd.), bi se morala znatneje ukvarjati tudi s temi vprašanji.

Interesi nadzorstva pri obravnavanju žrtev (žensk) so pogosto drugačni od tistih, ki jih goje oškodovanke (če so jih sploh sposobne). Njihove kalkulacije niso skladne s pravosodnimi (procesnimi), vsaj največkrat ne. »Tovrstni cost/benefit se lahko razločuje glede na vrsto kaznivega dejanja žrtve in položaja«. ³⁷ Zato morajo ženske pogosto najprej k nekemu po pomoč, morajo (zlasti pri nasilništvu) doseči telesno varnost, neredko tudi zadostiti nekaterim vsakdanjim potrebam (po obleki, hrani itd.), često potrebujejo čustveno sodelovanje in včasih si morajo zagotoviti varnost pred nadaljnjim oškodovanjem. ³⁸

7. Viktimizacija žensk s kriminalom v Sloveniji

Pri nas (tudi v Jugoslaviji) se še nismo, vsaj poglobljeno, lotili vprašanja, kakšna je sploh oškodovanost žensk s kaznivimi dejanji in pri kakšnih pojavih so najbolj »ranljive«, razen pri tistih, pri katerih že zaradi spola ne more biti žrtev moški (tako dejanje je npr. posilstvo). Ker je celotna zgodovina ukvarjanja z odklonskostjo naravnana s svojo pozornostjo k storilcu, je tak pojav sicer nujen, toda v zadnjem času čedalje manj opravičljiv. Zato bi se tudi v »**kriminalni statistiki**« morali, če že ne prav toliko kot s storilcem, pa vendarle dosti več kot doslej **ukvarjati z žrtvijo**. To tudi zato, ker je zlasti jugoslovanska politika zatiranja odklonskosti prežeta s preprečevalnostjo in če naj jo izvajamo, se bo vedno bolj treba obračati k možnim oškodovancem. **Storilec ne bo smel biti več v središču pozornosti reagiranja zoper odklonske pojave**, kajti preprečevanje ne obravnava posledic, marveč vse drugo, zaradi česar nastajajo. Razvoj kaže, da naj bi se čedalje bolj ukvarjali z vsem tistim, kar je pred njimi. Prehod na to pa ni lahak in ne pre-

³⁷ Block, s. 555.

³⁸ Glej zlasti Lynch/Norris, s. 554.

prost, toda družbenopolitična zasnova zatiranja odklonskega vedenja nakazuje te smeri, ki jih je treba pripravljati tudi strokovno; za začetek bi se morali lotiti tudi sprememb ali dopolnitev v kriminalnih statistikah.

Za naš namen smo za slovenske razmere uporabili podatke organov za notranje zadeve, ki sicer ne obsegajo celotne kriminalitete, vendar pa toliko, da glede oškodovanosti po spolu (razen morebitnih verbalnih in prometnih deliktov) lahko sklepamo na udeležnost žensk v slovenski kriminalni viktimizaciji. Podatki zadevajo čas od leta 1975 do konca prvega polletja 1980, to je pet let in pol.

V tem času je bilo med znanimi oškodovanci 23,54 % žensk. Primerjava med storilstvom in poškodovanostjo žensk kaže, da so ženske v kriminaliteti skoraj še enkrat toliko žrtve kot storilke. Kakšna je resnična oškodovanost, ne vemo, uradne statistike je ne obsegajo. Zato so pričujoči podatki lahko le orientacijski.

Porazdeljenost oškodovank je različna, toda ženske so najbolj viktimizirane v starosti od 26 do 30 let. Med oškodovanimi ženskami je starih med 16. in 40. letom kar 60 %. Ustreznejšo podobo o obremenjenosti z viktimiteto bi dali koeficienti, izračunani glede na število žensk v posameznih razredih in letih, nam pa gre le za najbolj splošno predstavo problema, zato se viktimitete žensk ne lotevamo s tega zornega kota. Glede na to bomo navedli le nekaj podatkov oškodovanosti s področja nasilja, premoženja in spolnosti.

a) Spolnost

Kriminaliteta, povezana s spolnostjo, v zadnjem času najbolj priteguje pozornost (ženske) viktimologije, posebno z organiziranjem pomoči ter raziskovanjem posledic. Čeprav pri nas tovrstni pojavi niso tako pogostni kot na zahodu, pa je med kaznivimi dejanji spolne nedotakljivosti in morale vendarle kar 59 % posilstev ali ravnanj, ki kažejo nanje. Ker je »prijavljivost« posilstev zelo slaba, je resničnost dosti bolj zaprepaščujoča, kot jo kažejo uradni podatki.

Za posilstvi slede spolni napadi na osebe, mlajše od 14 let, spolno nasilje in spolna zloraba slabotnih oseb.

Krvoskrunstvo kot spolno najbolj prikrito razmerje (ki ne sodi med dejanja zoper spolno nedotakljivost in moralo) sicer ni pogosto, žrtve pa so pretežno hčere.

b) Nasilništvo

Kazniva dejanja s tega področja pomenijo le del nasilništva, kakorkoli obseženega s kaznovalnim pravom. Zato bi se omejili na najpomembnejša kazniva dejanja.

Pri ubojih raznih vrst so ženske žrtve v 34,7 %, pri hudih telesnih poškodbah (52. in 53. člen KZ SRŠ) v 19,6 % in pri lahkih telesnih poškodbah v 25,7 %.

Pri ogrožanju varnosti so ženske žrtve v 49,6 %.

Številne so tudi ženske pri kaznivih dejanjih ogrožanja z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru, kjer jih je 26 %.

c) Premoženjska oškodovanost

Premoženjska kriminaliteta je najbolj številna, in kolikor gre za zasebno škodovanost, prihaja docela normalno v precejšnjem obsegu tudi do ženske viktimizacije.

S premoženjskimi kaznivimi dejanji so bile ženske žrtve v 21,3 %. Nad povprečjem gre pri ženskah za višjo stopnjo viktimizacije pri naslednjih oblikah kriminalitete: pri tatvinah iz ročnih torbic in mrež nad 90 %, pri tatvinah v pisarnah (ženske torbice) nad 70 %, pri izsiljevanju 52 %, pri drznih tatvinah nad 50 %, pri tatvinah manjše vrednosti (pod 250 din) 43 %, pri zatajitvah 33,5 %, pri tatvinah kolesa 29 %, pri goljufijah 27,3 %, pri poškodovanju tuje stvari 22,7 % itd.

Morda bi bil povprečni odstotek ženske premoženjske oškodovanosti višji, če si ne bi lastništva prenekaterih reči v družini, gospodinjstvu in kje drugje lastili moški in če ne bi lastninska razmerja nasproti drugim zastopali družinski poglavarji. Zato v kriminalni statistiki ženske kot oškodovanke nastopajo bolj kot žrtve neposrednega osebnega oškodovanja in le znatno manj premoženjskega.

Pri nekaterih oblikah premoženjske oškodovanosti je ženska viktimiteta zelo visoka, vendar pojavi niso množični in jih zato ne prikazujemo posebej.

d) Drugo

Kadar gre za kršitve nedotakljivosti stanovanja, so ženske pogostejše ogrožene kot moški (52,3 %). Visoko udeležnost v viktimizaciji dosegajo tudi pri kaznivih dejanjih zoper zakonsko zvezo, družino in mladino (npr. neplačevanje preživnine).

Viktimizacija in kriminalnost žensk vsekakor kažeta na njihovo vlogo v družbi. To ne samo, kadar so storilke ali žrtve, marveč tudi nasploh v zvezi z njihovo in družbenoekonomskim položajem in vsem drugim, kar ga spremlja kot nadgradnja. Toda o tem za povezovanje z viktimizacijo tega spola, zlasti pri nas, še premalo vemo.

Sklep

V zadnjem času narašča, posebno v kapitalističnih družbah, zanimanje za žensko viktimizacijo, ki ima praktične in teoretične razsežnosti.³⁹ Čeprav zaradi raziskovalne zagnanosti prihajajo do marsikaterih spoznanj, pa je le vsakdanjost in neizprosna tisto gibalno, ki pogojuje, da znanost in vsakdanja praksa ustrezneje reagirata; kajti ponekod je nasilnosti nad ženskami toliko, da vzbuja nemir, s katerim se mora začeti ukvarjati tudi politika. Pojmovanje demokratičnosti, svobode, enakopravnosti spolov itd. (in pri nas samoupravno vedenje — glej npr. Pavao Brajša, Splošna psihodinamika samoupravnega vedenja, Delavska enotnost, Ljubljana 1978) še toliko bolj zaostre razkorak med predstavami in resničnostjo, da ponekod že nekaj let prihaja do organiziranega boja zoper žensko viktimizacijo in do drastičnih ukrepov zoper odklonskost nad njimi. Odziv na viktimizacijo žensk zlasti na spolnem področju in v družini (pa celo na delovnem mestu itd.) je silovitejši in bolj organiziran, še posebno v bogatejših družbah. Za naše razmišljanje o žrtvah ženskah ni pomembno, ali je pritisk dejanskosti tolikšen, da zmanjkuje potrpljenja, ali je razlog za upor zoper nasilje moških plod feminističnih gibanj ali pa je zanimanje ženske žrtve posledica nadzorstvene nedoraslosti in neučinkovitosti. Pomembno je, da se **odpira poseben družbeni problem trpljenja določenega spola**, ki je ogrožen, čeprav so mu kot človeku tudi s pravom zavarovane njegove pravice do življenja, nedotakljivosti in suverenosti. Uveljavljanje njihovih pravic, boj za enakopravnost med spoloma, varnost in raz-

voj itd. prihaja celo v politične programe. Tudi pri nas v tem smislu ne zaostajamo, čeprav vseh oblik pestre viktimizacije žensk prav zaradi prikritosti, premajhnega zanimanja in drugih razlogov ne poznamo dovolj; prav tako ne poznamo dovolj celovite družinske patologije, ne glede na to, ali jo omogočajo ženske ali moški, ali oboji skupaj, vsak po svoje.

Viktimizacija žensk, ki je v ospredju pozornosti, pa je seveda le ena plat medalje, resda najvidnejša. Vloga viktimologije pa je v tem, da nam pomaga razsvetljevati celoto razmerij med »storilcem in trpečo«, vključno z njenim prispevkom pri dejanju. Objokovanje žrtev-žensk (ne glede na oškodovanost) bi bilo neznanstveno in nekoristno, če ne bi ugotavljali, koliko same pripomorejo k temu, da so posiljene, tepene, napadene, nadlegovane, okradene, oropane, umorjene itd. To ne velja samo zanje. Ker pa so ženske in ker je drugi v »kriminalnem paru« najpogostejše moški, je to razmerje toliko bolj zanimivo in vredno pozornosti, če ne celo v precejšnji meri kriminalne kazuistike, senzacionalno in privlačno.

Družbeno reagiranje za varstvo žrtev kriminala — žensk po svetu ni samo pravno oziroma je čedalje, manj samo pravno, ampak vanj čedalje bolj prodirajo spoznanja, da je poleg kazenskega varstva potrebna še pomoč, svetovanje, razumevanje, lajšanje stanja, zdravljenje (ne samo telesno) itd.

Prav tako napredujejo tudi analize o stroških viktimizacije. Čeprav je pomanjkljivost statistik in prikritost precejšnjega števila pojavov razlog za zaostajanje tovrstnih ugotovitev v smislu znanja o izdatkih za kriminal. Ob tem vprašanju so zlasti pomembne ocene oškodovanosti za spolna dejanja, za travme in druge podobne škode, ki niso zgolj telesne, marveč psihične in nevidne.

Spreminjevalni, preprečevalni, samovarovalni, previdnostni in podobni ukrepi bi bili zaman, če bi se z njimi obračali samo na žrtve »post delictum«. Uspešni so lahko, če je obsežen ženski spol v celoti. Toda to, kot kaže, zopet nosi v sebi nevarnost masovne prestrašenosti, sovraštva, diskriminacije in podobnih pojavov nasproti moškemu spolu.

Ni države, kjer se ne bi pritoževali, da **kriminal nad ženskami ostaja med najbolj prikritimi področji odklonskega vedenja**. Odtod tudi različna prizadevanja za opogumljanje žensk za prijavljanje in pripravljanje posameznih služb za ustrezen in razumevajoč postopek z njimi.

³⁹ »Delo«, 26. 9. 1980, s. 20, pod naslovom: »Ameriške ženske izpostavljene trpljenju« piše, da se je 25. 9. 1980 v Denverju končala konferenca o nasilju nad ženskami v ZDA. Uradni podatki kažejo, da je okoli 1 800 000 žensk v ZDA izpostavljenih fizičnemu trpinčenju svojih mož. Vsaka četrta deklica, ki se rodi v ZDA, je do 18. leta posiljena ali žrtev fizičnega nasilja. Ugotovitve temelje na uradnih podatkih, ki zaradi prikritosti pojava še zdaleč niso dejanskost.

Seveda pa spoznavanje vzrokov za nezaupanje pomeni le korak k izboljšanju.

Če bi se vprašali, kako je s tem pri nas, ne bi mogli veliko pokazati. Po eni strani ne vemo veliko o tem, pa drugi pa še nismo začutili potrebe, da bi storili kaj več. Kaj pa, če bo treba? Rokopis končan 3. 10. 1980.

Uporabljena literatura

1. Amir, Dalila/Amir, Menachem: Rape crisis center: an area for ideological conflicts, *Victimology*, 4, 1979, 2, s. 247—257.
2. Anttila, Inkeri: The concept of victimology and its place within criminology, tipkopis, 6 s.
3. Ball, Richard: The victimological cycle, *Victimology*, 1, 1976, 3, s. 379—395.
4. Bauer, Günter: *Die Kindesmisshandlung*, 1969, 180 s.
5. Bauermeister, Martin: Rapists, victims and society, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 21, 1977, 3, s. 238—248.
6. Bedau, Hugo: Are there really crimes without victims? *Victimology: A New Focus*, 1974, vol. 1, s. 63—75.
7. Block, Richard: Why notify the police, *Criminology*, 1974, 4, s. 555—569.
8. Bowker, Lee: The criminal victimization of women, *Victimology*, 1974, 4, s. 371—384.
9. Butts, Stahly Geraldine: A review of selected literature of spousal violence, *Victimology*, 2, 1977/78, 3—4, s. 591—607.
10. Card, Richard: Sexual relations with minors, *The Criminal Law*, July, 1975, s. 370—380.
11. Cheppell, Duncan: Forcible rape and the criminal justice system, *Crime and Delinquency*, 22, 1976, 2, s. 125—136.
12. Curtis, Lynn: *Criminal Violence*, 1974, 231 s.
13. Dandrioli, Stephen/Boyle, Donald: So-called »victimless crimes« demand second look, *Law Enforcement News*, 5, 4, 26. 2. 1979, s. 7 in 10.
14. Eskin, Marion: *Child Abuse and Neglect*, LEAA, 1980, 118 s.
15. Hentig, Hans: The Criminal and his Victim, 1948, 461 s.
16. Hindelang, Michael et al.: *Victims of Personal Crime: And Empirical Foundation For a Theory of Personal Victimization*, 1978, 324 s.
17. Intimate Victims: *A Study of Violence Among Friends and Relatives*, LEAA, 1980, 52 s.
18. Kaiser, Günter: *Jugendrecht und Jugendkriminalität*, 1973, 422 s.
19. Labell, Linda: Wife abuse: a sociological study of battered women and their mates, *Victimology*, 4, 1979, 2, s. 258—267.
20. Lynch, Catherine/Norris, Thomas: Services for battered women: looking for perspective, *Victimology*, 2, 1977-78, 3—4, s. 553—562.
21. McDonald, John: Dealing with victims of crime, v *Applied Psychology in Law Enforcement and Corrections*, 1973, s. 210—228.
22. Masumura, Wilfred: Wife abuse and other forms of aggression, *Victimology*, 4, 1979, 1, s. 46—59.
23. McDermott, Joan: *Criminal Victimization in Urban Schools*, LEAA, 1979, 42 s.
24. Minskaja, V.: Izučeniye ličnosti poterpevshego, *Socijalističeskaja zakonnost*, 1970, 8, s. 44—46.
25. Ostroumov, S. S./Frank, L. V.: O viktimologii i viktimnosti, *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1976, 4, s. 74—79.
26. Pomen nauka o žrtvah za kriminalistiko — prevod iz *Kriminalistik*, v *KKiK*, 25, 1974, 2, s. 118 do 121.
27. Povrnitev škode žrtvam kaznivih dejanj, Raziskava Inštituta za kriminologijo v Ljubljani, št. 49, 1978, 390 s.
28. *Procesuot's Responsibility in Spouse Abuse Cases*, LEAA, 1980, 27 s.
29. *Rape Victimization in 26 American Cities*, LEAA, 1979, 63 s.
30. Riger, Stephanie et al.: Women's fear of crime: from blaming to restricting the victim, *Victimology*, 3, 1978, 3—4, s. 274—284.
31. Rounsaville, Bruce: Theories in marital violence: evidence from study of battered women, *Victimology*, 3, 1978, 1—2, s. 11—31.
32. Schafer, Stephen: *The Victim and his Criminal*, 1968, 178 s.
33. Schulman, Mark: *A Survey of Spousal Violence Against Women, in Kentucky*, LEAA, 1979, 67 s.
34. Short, James: *Modern Criminal*, 1970, 192 s.
35. Silverman, Robert: Victim precipitation: an examination of the concept, *Victimology: A New Focus*, Vol. 1, s. 99—109.
36. Smith, David et al.: Social integration, victimization and anomia, *Criminology*, 16, 1978, 3, s. 395—400.
37. Uboji na Slovenskem, raziskava Inštituta za kriminologijo v Ljubljani, št. 37, s. 215—334.
38. Viano, Emilio: The battered child: review of studies and research in the area of child abuse, *Victimology: A New Focus*, IV. s. 145—164.
39. Walker, Senore: Battered women an learned helplessness, *Victimology*, 2, 1977-78, 3—4, s. 525 do 534.
40. Weis, Kurt/Borges, Sandra: Victimology and rape: the case of the legitimate victims, *Issues in Criminology*, 8, 1973, 2, s. 71—115.
41. Zahn, Margaret: The female homicide victim, *Criminology*, 13, 1975, 3, s. 400—420.

UDC 343.988-055.2

Women as Victims (of Criminal Offences)

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

The neglect and scarcity of crime statistics data related to victims of criminal offences do not allow a thorough investigation of this aspect of the penal couple. Criminological research which would better explain the part of the victim, especially if the victim is a woman, is also very scarce. Since in conventional crime women are more often victims than offenders, this raises many questions about the role of their contribution in victimization.

The following characteristics are typical of women-victims: their sexual role in victimization, the psychological formation of the offender, the more frequent personal involvement with the offender, the relatively long duration of the relationship, alcoholic addiction in at least one of the man-woman pair, the lower degree of situational conflicts at the moment of victimization, etc.

Women are frequently involved in victimless crime or mutual victimization, especially in the se-

xual sphere. By the way in which sex is legally regulated, women are predestined to be the sole victims. The victimization of women could be classified into criminal offences where women are exclusively the victims, those which threaten women above the average and those where women are only minimally victimized.

The victimology of women has not yet dealt with such questions as whether a great social role of women and equality of sexes would result in greater victimization or the statement in criminology which supposes that this will contribute to an increased number of women offenders.

In any case, the fear of crime is much greater in women than in men (which is also true for Slovene circumstances) and this restrains their freedom and quality of life.